



TAMÁS ÁGNES

Egy élclapszerkesztő a vádlottak padján*

Bevezetés

A kiegyezést követő első években tíz ellenzéki sajtótermék ellen indított a közvádoló sajtóper, ezek közül azonban a laikus esküdtek csak az esetek felében ítélték bűnösnek a vádlottat.¹ Már ez az arány önmagában is óvatosságra inthette a kormányzatot, s a közvádoló sem támogatta minden hozzá betérjesztett esetben a vádemelést. Jelen dolgozatunkban azt vizsgáljuk, hogy egy élclap szerkesztője meddig merészkedhetett, mi volt az, ami már felkeltette a miniszterelnökség sajtóosztálya figyelmét, és per megindítását eredményezhette. Ki szorgalmazta az eljárás megindítását? Ki hívta fel a sajtóosztály figyelmét egy-egy kifogásolt szövegre? Mivel indokolták a pert, a sajtótörvény (1848. évi 18. tc.) mely paragrafusa értelmében minősítették vétkesnek a szerkesztőt? Milyen szövegrészek vagy karikatúrák bizonyultak már túlzónak? A sajtóperekre vonatkozó iratanyag csak hiányosan áll rendelkezésünkre, de elemzésünk célja túlmutat – a sajtótörténeti szakirodalom által részben már felhasznált – levéltári akták ismételt vizsgálatán. Az analízis feladata az élclapi tartalmak bemutatása és a *Ludas Matyi* elleni perek sajátosságainak összehasonlítása a kiegyezés előtti idők élclapok elleni sajtópereivel.

A korszak számos, különböző politikai irányvonalához tartozó élclapja közül csak a szélből, függetlenségi érzelmű *Ludas Matyit* sújtották nem is egy, hanem egymást követően két sajtóperrel, míg egy harmadik eljárást – a közvádoló ellenjavallata következtében – már nem indítottak meg ellene.² A kiegyezésellenes programmal alapított élclap 1867 áprilisában látta meg a napvilágot, a szerkesztői teendőket Mészáros Károly látta el, akinek ez a lap nem az első élclapja volt, s a hatóságokkal sem először került szembe.³

* A tanulmány az NKFI K 119664 számú „Államhatalom és politikai sajtó Magyarországon (1861–1875)” című projekt keretében készült. Az idézeteket eredeti helyesírással és kiemelésekkel közöljük.

¹ Révész T. Mihály: *A sajtószabadság érvényesülése Magyarországon, 1867–1875*. Budapest, 1986. 199., 224.

² A politikai napilapok közül például az ugyancsak a szélből párti *Magyar Ujság* ellen szorgalmazott több pert a kormányzat, mint ahogy Heckenast Gusztáv, a lap kiadója ellen is tervezték a vádemelést. A minisztertanács 1867. július 5-i ülésén az igazságügyminisztert megbízták a hírlapban megjelent cikkek miatt Heckenast perbefogásának intézésével, mivel a lapban izgató, lázító tartalmú cikkek jelentek meg a törvényhozás és a kormányzat ellen. Azért a kiadót kívánták perelni, mert a cikkírók és a szerkesztő országgyűlési képviselőként mentelmi joggal rendelkeztek. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban: MNL OL) K27 Miniszterelnökségi levéltár Minisztertanácsai jegyzőkönyvek, 1867. július 5. 2–3.

³ Mészáros Károly *Dongó* című élclapja 1861-ben szűnt meg, 1864-ben pedig egy másik kiadványa, a *Dongó naptár* ellen emeltek zsidóellenessége miatt kifogást. Deák Ágnes: *Suttogások és hallgatások. Sajtó és sajtópolitika Magyarországon, 1861–1867*. Budapest, 2018. 27., 274.

Az élclapok elleni fellépés nem új jelenség vagy egyedi eset, gyakorlata az 1860-as évek elejére nyúlt vissza.⁴ Az élclapok tartalma elleni ismételt támadások mutatják, hogy nemcsak azok magas előfizetőszáma utal népszerűségükre, hanem a kormányzat is befolyást tulajdonított szövegeiknek és képeiknek. Prenumeránsszámukról pontos adatokkal a kiegyezést követő időszakból az 1868 októbere és 1869 szeptembere közötti hónapokból rendelkezünk. Ekkor az ellenzéki olvasótábor három fővárosi élclapból (*Bolond Miska*, *Ludas Matyi*, *Az Üstökös*) választhatott, így az előfizetők száma is megoszlott, s – a Jókai Mór szerkesztette *Az Üstökös*t kivéve, amelynél az 2825-ről 2850-re emelkedett – előfizetőik száma csökkenő tendenciát mutatott (*Bolond Miska*: 2700-ról 2400-ra, *Ludas Matyi*: 1750-ről 1437-re). Mindhárom élclap előfizetőszáma ingadozott azonban. A *Borsszem Jankónak* nem kellett riválisokkal osztoznia a kormánypárti olvasókon, magas előfizetőszáma azonban ennek ellenére is jelentősen csökkent (6150-ről 3700-ra).⁵

Az 1860-as évekkel szemben, amikor a rendőrhatalóságok illetékesei, illetve a Schmerling-provizórium alatt a haditörvényszékek intézkedtek sajtóügyekben, a kiegyezést követően az igazságügyminiszter által kinevezett közzétartó indíthatta el az eljárást – nem saját kezdeményezésére, hanem meghatalmazás birtokában – a kormányzat vagy intézmények nevében (vagy – rágalmozási ügyekben – a sértett fél), az 1848. évi áprilisi törvények alapján pedig esküdtbíróóságok ítéleztek.⁶

A Ludas Matyi elleni sajtóperek

Az első eljárás – valláserkölcen elleni vétség

Az 1867. évi karácsonyi számban Mészáros még viccelődik azzal, hogy mit kap karácsonyi ajándékba a *Ludas Matyi*: „No, hát Ludas Matyi semmit se kap? hát biz ő is könnyen kaphat a cs. k. fiskustól egy kis sajtópert, hogy bolondjában annyi szent igazságot kitálal az olvasó elébe.”⁷

Az első sajtóper megindítási szándékáról azután 1868. január 9-én szerzünk tudomást, amikor a *Magyar Ujság* szerkesztője, Böszörményi László ellen – a kortársak kedélyeit igen csak borzoló – sajtóügyi eljárás már folyamatban volt.⁸ A miniszterelnökség sajtóosztályáról Berczik Árpád fogalmazó értesíti a közzétartót, Ráth Károlyt, hogy a *Ludas Matyi* 38. számában foglaltak sajtóvétséget tartalmaznak. Berczik megjelölte a két inkriminált cikk címét is: „Hogy jött létre a vegyes házasság?” és „Eredeti levelek XLVII”.⁹ A miniszterelnökség sajtóosztálya gyorsan reagált, hiszen a kifogásolt szövegek 1867. december 22-én jelentek meg,

⁴ A hazai élclaptörténelem sem tekint vissza sokkal korábbra. Az 1848. év rövid életű élclapjait követően az első, hosszabb távon megjelenő magyarországi, fővárosi élclap *Az Üstökös* volt 1858-tól Jókai Mór szerkesztésében, majd 1860-tól a *Bolond Miska* című lap csatlakozott Tóth Kálmán irányításával.

⁵ Az adatok forrása: MNL OL K26 Miniszterelnökség Központilag iktatott és irattározott iratok (a továbbiakban: ME) 1868:131 és MNL OL K26 ME 1869:145

⁶ A m. k. bel- és igazságügyi miniszternek 1867. március 17-kén kelt rendelete a sajtóviszonyok tárgyában. Paál Vince (szerk.): *Magyar sajtójogi szabályok annotált gyűjteménye 1848–1989*. Budapest, 2017. 113–114.; a sajtóirányítás illetékességi vitáiról, jogosultságáról a kiegyezés előtti években lásd: Deák: *Suttogások és hallgatások*, 18–27.

⁷ *Ludas Matyi*, 1867. dec. 22. 298.

⁸ A Böszörményi-ügyről lásd például: Révész T.: *A sajtószabadság érvényesülése Magyarországon, 184–185.*; Bényei Miklós: *Kiegyezés és sajtószabadság. Eötvös József kiadatlan beszéd-fogalmazványa a mentelmi jog parlamenti vitájához*. Könyv és Könyvtár, 30. évf. (2008) 148–180.

⁹ MNL OL K26 ME1868:48 A Miniszterelnökség Ráth Károlynak (fogalmazvány), 1868. január 9.

ugyanakkor, amikor a szerkesztő a sajtóper lehetőségét viccében felvetette. A vádemelés és a tárgyalás azonban elhúzódott, ítélet elsőfokon csak 1868. március 30-án született.

A levéltárban nem őriznek további iratokat az ügymenetről, de a sajtóból tudjuk – a szerkesztőnek kötelező volt közzétenni az ellene szóló ítéletet saját lapja hasábjain –, hogy az esküdtek vétkesnek találták a szerkesztőt, és 200 forint pénzbírságra, valamint kilenc hónap elzárásra ítélték. A *Ludas Matyi*ban közöltek szerint csak a „Hogy jött létre a vegyes házasság” című szöveg miatt nyilvánította az esküdtszék bűnösnek a szerkesztőt.¹⁰ Az „Eredeti levelek” esetében valószínűleg Ráth nem tartotta megfelelően megalapozottnak a sajtóvétség tényét, mivel Mészáros Károly védbeszédében sem említi ezt az írást, így az a vádpontok között sem szerepelhetett.¹¹ A vádemelésre Buzinkay Géza kutatásai szerint a katolikus egyház feljelentése alapján került sor. Az aktában a feljelentő személyére vagy intézményre vonatkozó utalást azonban nem találunk, de a *Ludas Matyi* egyik szerzője szerint is Mészáros a „pápista papok miatt” zárták be.¹² Az ítéletet a sajtótörvény 5. paragrafusa alapján hozta az esküdtszék, s nem a kiszabható legsúlyosabb büntetéssel sújtotta Mészáros. A sajtótörvény említett paragrafusa alapján „Ki a nyilvános köz- és vallásos erkölcsiségből, s a tisztességes erkölcsökből csúfot űz, 1 évre terjedhető fogsággal, és 400 forintig emelkedhető pénzbírsággal büntetettik.” A döntést a szerkesztő mégis szigorúnak vélte, s „a súlyos ítélet ellen” a hét-személyes táblához folyamodott. Fellebbezéséről nem maradt fenn levéltári dokumentum, de tudjuk, hogy nem járt eredménnyel.

Ha az 1860-as években élclapszerkesztők ellen hozott ítéleteket szemügyre vesszük, megállapíthatjuk, hogy a kilenc havi elzárás valóban súlyosnak tekinthető. 1861–1862-ben sajtótópert két élclap ellen indítottak.¹³ A nevezetesebb ügyek Tóth Kálmánt és a *Bolond Miskát* érintették (amelyből több számot is lefoglalt a hatóság). Az ítéletek lassan születtek meg, a hatóságok jóval ráérősebben reagáltak, mint a sajtóosztály 1868-ban: az első esetben, amikor egy 1861. évi írást és egy előfizetési felhívást kifogásoltak (1861. december 8-i szám), az ítéletet csak 1862 decemberében hozták meg, amely szerint „Tóthot izgatás útján elkövetett közcsendháborítás vétsége miatt egyhavi fogságra ítélték”.¹⁴ Második pere következményeként az író a bíróság „kéthavi szigorú fogságra ítélte 8 napi magánzárkával (ez utóbbit azután elengedtek), a kiadó Emich Gusztávot pedig egyhavi fogságra”, továbbá a *Bolond Miskát* három hónapra felfüggesztették, majd a későbbiekben sem lehetett Tóth a szerkesztője.¹⁵ Mindkettőjüknek a fogság nagyjából felét kellett letöltenie, utána amnesztiát kaptak,

¹⁰ *Ludas Matyi*, 1868. ápr. 5. 105. A hírt első oldalon, gyászkeretben közölték.

¹¹ Mészáros védbeszédét és fellebbezése szövegét is közölte *A Nép Szava* című hetilapjában: *A Nép Szava*, 1868. ápr. 5. 2–7. A lap kiadó-tulajdonosa és felelős szerkesztője Mészáros Károly volt, első száma 1868. január 5-én jelent meg. Fejlécét egy Kossuth-portré és a „szabadság, egyenlőség, testvériség” felirat díszíti. Az első szám első oldalán megjelent önmeghatározás szerint az „határozott szabadelvű politikai ujság”.

¹² Buzinkay Géza: *Élclapok, 1867–1875*. In: Kosáry Domokos – Németh G. Béla (szerk.): *A magyar sajtó története*. 2/2. köt. Budapest, 1985. 186. *Ludas Matyi*, 1868. ápr. 5. 107. Nem tudjuk, hogy Buzinkay milyen forrásra támaszkodott. A hivatalos lap tudósított a perről, de a szerző nem említette a feljelentő személyét. *Budapesti Közlöny*, 1868. márc. 31. 927–928.

¹³ Deák Ágnes kutatásai szerint Jókainak is meggyűlt a baja a hatóságokkal, nemcsak ellenzéki napilapjában, *A Honban* (emiatt elítélték 1863 tavaszán), hanem *Az Űstökösben* foglaltak miatt is (több számát lefoglalták, vagy szövegeket kellett módosítani). Deák: *Suttogások és hallgatások*, 141., 23., 36.

¹⁴ Deák: *Suttogások és hallgatások*, 230.

¹⁵ Deák: *Suttogások és hallgatások*, 230. 1865-től ismét Tóth Kálmán a lapszerkesztő Emich kérésére megfelelően. Deák: *Suttogások és hallgatások*, 231.

azonban a kiadót „5250 forint kaució letételére” kötelezték, annak ellenére, hogy az élc lap nem volt kaucióköteles.¹⁶ Hasonlóképpen két hónapra ítélték akkoriban a *Fekete Leves* című élc lap szerkesztőjét, akinek ugyancsak a fogság felét kellett letöltenie.¹⁷ Az ítéletek mindegyik esetben rövidebb fogságot írtak elő, mint Mészárosé, s pénzbírságot sem szabtak ki a szerkesztőkre, Emich pedig 1866-ban visszakarta a letett kauciót.¹⁸ Ráadásul Mészárosnak le kellett töltenie teljes büntetését, nem kapott amnesztiát.¹⁹

A sajtóper kimenetelének bemutatása után vegyük szemügyre a két kifogásolt szöveg tartalmát! Elsőként vizsgáljuk meg a „Hogy jött létre a vegyes házasság?” című írást, amely miatt az elmarasztaló ítélet született. A Csalán Péter álnév alatt megjelentetett cikk egy fiktív napló-részlet, amely múltbéli eseményeket örökít meg, az álnév pedig a lap főmunkatársát, Liszky Ferencet rejti.²⁰ A szöveg bevezetője szerint a vegyes házasságok kapcsán sok nehézségbe ütköztek Magyarországon, így a kérdéseket tisztázni kellett, s ennek okán „D. J. püspök ő excellentiájá”-t egyenesen Rómába küldték a pápához, „a minden üdvösségek ingbe gatyába járó kutfeje”-hez.²¹ Amikor az az egyházfőt megpillantotta, ő – nagy meglepetésére – Jézus Krisztussal kártyázott. A pápa és Jézus végig sem hallgatta a püspök kérdését, hanem átküldték egy másik szobába, ahol azonban – teljes megrökönyödésére – József és Szűz Mária játszottak. A püspök előadta, hogy a vegyes házasságok Magyarországon tilosak, de „az eretnekek”-be folyton beleszeretnek a jó keresztények. József válasza szerint az egész ügy „haszontalanság”, felesleges szórszálhasogatás, már csak azért is, mert ő maga zsidó nővel, Máriával él együtt. A püspök hazasietett, s több vegyes házasságot is megkötöttek. A napló-részlet utolsó mondata azonban mást is sugall: „Ez idő olta nem igen válogat osztán az omnipotens klérus se a zsidó se a kálvinista sem semmi más fajtájú leányba, ha még úgy férjhez mehetne is.”²² A *Ludas Matyi* szerzői rendszeresen kifogásolták a római katolikus egyházi személyek magatartását, erkölcstelen viselkedésüket, életmódjukat, karikatúrákon is

¹⁶ Deák: *Suttogások és hallgatások*, 230.

¹⁷ Deák: *Suttogások és hallgatások*, 226.

¹⁸ Deák: *Suttogások és hallgatások*, 231., 292.

¹⁹ A büntetés letöltésének körülményeire rendszeresen panaszkodtak a *Ludas Matyi*-ben (lásd például: *Ludas Matyi*, 1868. ápr. 19. 122.; *Ludas Matyi*, 1868. júl. 19. 228.; *Ludas Matyi*, 1868. aug. 23. 267.; *Ludas Matyi*, 1868. okt. 18. 333.; penészes, nyirkos a cellája, nem sétálhat: *Ludas Matyi*, 1869. ápr. 4. 102.; cellája sötét, a munkavégzéshez nem megfelelő: *Ludas Matyi*, 1869. máj. 23. 155.; Mészáros nem viszik el Vácra: *Ludas Matyi*, 1869. máj. 23. 154.; szigorúan őrzik a szerkesztőt: *Ludas Matyi*, 1869. szept. 5. 277.), a bírság kifizetése céljából pedig adománygyűjtést szerveztek, amely sikerrel járt. A lapot ugyan megvádolták azzal, hogy nem megfelelően kezelték a beérkezett „szeretet fillér”-eket, de a vádakot igyekeztek cáfolni, s részletes elszámolást készítettek a kapott összegről, kimutatták, hogy szükséges a gyűjtést folytatni, mert a második bírság összegét még nem fedezi teljesen a befolyt adomány. *Ludas Matyi*, 1868. okt. 11. 322–323. A *Ludas Matyi* egyik év végén közölt párbeszédében is kijelentik Mészáros hosszú büntetésére utalva, hogy „a magyar kormányoknak válik szegényére, mert sehol a kerek világon nem hallottam, hogy sajtóvétségesekeket oly sokáig benntartották volna”. *Ludas Matyi*, 1868. dec. 13. 400.

²⁰ Liszky Ferenc (1825–?) gyógyszerész, aki az irodalom iránt is komoly érdeklődést mutatott. A *Ludas Matyi*-ben a Csalán Péter és a Karakán Marci álnévet használta, de például *Az Üstökösbe* is írt. A debreceni református kollégiumban tanult. Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái*. 7. köt. Budapest, 1900. 1300–1302. Nevére később úgy bukkantunk, hogy miniszteri fogalmazóból miniszteri titkárrá nevezik ki. MNL OL K27 Miniszterelnökségi levéltár Minisztertanácsi jegyzőkönyvek, 1881. április 24. 17.

²¹ A pápa ilyesféle jellemzése „megbotránkoztatja” a sajtóosztály munkatársait. Révész T.: *A sajtósabadság érvényesülése Magyarországon*, 192.

²² *Ludas Matyi*, 1867. dec. 22. 299–300.

megjelentek például ittas papok vagy hölgyekkel kacérkodó egyháziak.²³ Ehhez hasonló kritikát fogalmazott meg a szöveg befejező gondolata is, amely szerint a klérus tagjainak a pápai látogatás óta nem kell már válogatniuk a különböző felekezethez tartozó lányok közül. A humoros szöveg, úgy tűnik, nem vette el a támadások élet, a laikus esküdtek vallásos érzelmeit sérthették Liszky kijelentései.

A szöveg tartalma egy reformkori eseménysorhoz kapcsolható, amire Mészáros is utalt védbeszédében. A vegyes házasságok ügye mind az 1832–1836-os, mind pedig az 1839–1840-es diétán heves vitákat váltott ki, már csak azért is, mert a liberális katolikusok támogatták a protestánsok követelését, hogy legyen érvényes a protestáns lelkész előtt kötött vegyes házasság. Az ügy tisztázása érdekében Lonovics József csanádi püspök a püspöki kar megbízásából Rómába utazott a magyar püspöki kar döntéséről szóló levéllel 1840-ben, ahol a pápa, XVI. Gergely elismerte a protestáns lelkész előtt kötött házasságot,²⁴ s erről az 1843–1844. évi országgyűlés törvényt hozott (1844. évi 3. tc.).²⁵ A *Ludas Matyi* szövege a konzervatív katolikusok reformkori magatartásán gúnyolódott. 1868-ban ismét egyházi kérdéseket érintő viták korbácsolták fel az indulatokat: a vallásfelekezetek egyenjogúságáról szóló törvényjavaslat a képviselőház elé került, s törvény született arról, hogy „vegyes házasságok bármelyik fél papja előtt érvényesen köthetők”. Azt is kimondta a jogszabály, amelyet az 1868. év végén az uralkodó szentesített (1868. évi 53. tc.), hogy a „vegyes házasságokból származó gyermekek közül a fiak atyoknak s a leányok anyjoknak vallását követik”.²⁶ A vitát azonban nem sikerült megnyugtatóan rendezni, mivel a katolikus papok arra törekedtek, hogy a vegyes házasságokból születendő gyermekek vallásáról rendelkezzenek a szülők, méghozzá oly módon, hogy a gyermekeket katolikus hitben nevelik fel. Ez a konfliktus ilhette a *Ludas Matyi* szerzőjét.

Mészáros védbeszédében pontról pontra igyekezett megdönteni a közvádoló állításait, amelyek közül az első szerint a cikk célja „kigunyolni a katolikus vallást és a katolikus clerust”.²⁷ Mészáros ezt azzal cáfolja, hogy a ’katolikus vallás’ kifejezés elő sem fordult az anekdotában. Felrója Ráthnak, hogy ő maga is anekdotának nevezi a történetet, azaz nem annak valóság tartalmát kellene firtatni, hanem humoros oldaláról megközelíteni.²⁸ A

²³ Lásd például: karikatúra: *Ludas Matyi*, 1869. aug. 8. 244.; gúnyvers: *Ludas Matyi*, 1868. dec. 13. 406.

²⁴ Lonovics 1840 szeptemberében indult útnak, s hosszas tárgyalásokat követően 1841 májusában tért vissza Magyarországra a pápai engedményt rögzítő irattal. Marczali Henrik: *Lonovics küldetése Rómába. Adalék a vegyes házasságok történetéhez*. Budapesti Szemle, 51. évf. (1890) 166. sz. 4–5., 8–9. Lásd még: Várady L. Árpád: *Lonovics József római küldetése*. Budapest, 1924.; Bárány Zsófia: *Lonovics József szentszéki delegációjának hazai sajtóvisszhangja*. „Vallási catechismusunk van, polgári nincs!” Médiakutató, 15. évf. (2014) 3. sz. 29–36.

²⁵ Az intenzív diskussziókról lásd: Fazekas Csaba: *Batthyány Lajos egyházpolitikai nézetei a reformkorban*. Kisebbségkutatás, 16. évf. (2007) 3. sz. 525–538.

²⁶ A törvény valójában az 1790/91. évi 26. tc. rendelkezéseit módosította a gyermekek vallására vonatkozóan: „A vegyes házasságokból, melyek mindenkor a katolikus lelkészek előtt lesznek kötendő, a melyek ellen azonban bármely akadályt akármilyen szín alatt emelni tilos legyen származott és származandó gyermekek, ha az atya katolikus, az ő vallását kövessék; ha pedig az anya katolikus, akkor csak a fiugyermekek követhessék atyjok vallását.” A törvény preambulumban kitért arra, hogy a jogszabály nem teljes egyetértésben született: „Ő szent felsége kegyelmes jóváhagyásával (a papságnak és katolikus világi urak valamely részének ellenmondása nem állván ellen, sőt örökre semmi erővel nem bírván) határoztatik.”

²⁷ *A Nép Szava*, 1868. ápr. 5. 2.

²⁸ A lap egyik számában hónapokkal később is felhánytorgatják, hogy az adoma, amelyért elítélték Mészárosot, „ártatlan” volt. *Ludas Matyi*, 1868. dec. 13. 400.

második vádpont szerint a szerző „csufot űz a köz és vallásos erkölcsiségből”.²⁹ A szerkesztő ezt azzal utasítja vissza, hogy a közzéadló nem részletezte, mit ért a fogalmak alatt. Következőként azzal gyanúsították, hogy az „atya isten, Krisztus, Szűz-Mária, a pápa [...] közguny tárgyául tétetnek”.³⁰ Az istenkáromlás vádját Mészáros beszédében hosszan tagadja. Kiindulópontja az, hogy az ’isten’ szó nem szerepel a szövegben, így nem is fordulhat elő az anekdotában istenkáromlás.³¹ Tagadja, hogy Krisztusból csufot űzne, ő nem isten, csak tana tette azzá – érvel a szerkesztő –, s kérdi az esküdteket, vádolható-e ilyesmivel például az a zsidó, aki csak prófétaként ismeri el Krisztust. Majd rátér a harmadik szereplőre: „A mi szűz Mária szerepeltetését illet, miután Máriát Krisztus anyját az előtt körülbelül csak hat évvel csatolták az istenség személyéhez³² [...] – a vegyes házasság története pedig több mint 20 év előtt datálódik – a szűz Mária mint isten anyja irányában emelt vád is [...] teljesen elenyészik.”³³ A közzéadló által istenkáromlásnak tartott mondatot³⁴ pedig – Mészáros argumentációja szerint – nem isten, hanem Mária férje, József mondja, tehát a vád nem állja meg a helyét. Nem érti a lapszerkesztő, miért akkora bűn, ha egy anekdotában beszélővé válik József és Krisztus, amikor vallásos festmények készülhetnek róluk, azokon testet ölhetnek. Majd felveti Mészáros, hogy miért nem vonja felelősségre a közzéadló a *Borsszem Jankót*, ami tényleg istenként, villámokat szóró istenként ábrázolta Kossuth Lajost, s így – véleménye szerint – csakugyan kigúnyolja a vallást. A *Borsszem Jankó* egy másik képén pedig Kossuth előtt – aki istenivé válik a karikatúrán – az országgyűlési képviselők térdelnek, akiket ezáltal nevetségessé tett a rajzoló.³⁵ A szélbal nézeteket hirdető Mészáros úgy értékeli, hogy a „valóban undort gerjesztő otromba képleteket elfelejti a közzéadló erkölcsrontó és vallásgyalázó dolgoknak állítani”.³⁶ A pápával kapcsolatban pedig kijelenti, hogy számára a pápa csak gyarló ember, nem csalahatlan, s öszentsége mellett – mivel erre meghatalmazása nincsen – nem léphet fel a közzéadló.³⁷ Emlékeztet arra, hogy a pápához járulás megtörtént esemény, senkit

²⁹ *A Nép Szava*, 1868. ápr. 5. 2.

³⁰ *A Nép Szava*, 1868. ápr. 5. 2.

³¹ Valóban nem említi az ’isten’ szót, helyette szerepel az „öreg ur” és a „Krisztus urunk édes apja” megnevezés.

³² Mészáros a szeplőtelen fogantatás dogmájára utalhat, amelyet IX. Pius emelt a dogmák közé 1854-ben. Török József: *Egyetemes egyháztörténelem*. 2. köt. Budapest, 1999. 226.

³³ *A Nép Szava*, 1868. ápr. 5. 3. Egy évvel később a *Borsszem Jankó* című kormánypárti élclapban arra utal egy szerző, hogy Mészároszt Szűz Mária említése miatt ítélték el: „Nem rég a *Szűz Máriát* minden leg kisebb vallási érzést sértő otromba módra sárba rántá”. *Borsszem Jankó*, 1869. márc. 6. 102.

³⁴ „Ugyan, ugyan édes fiam! – szólt az öreg ur már hogy eshetik az, hogy ily haszontalanságokon skrupulózuskodnak [aggályoskodnak] magok...” *Ludas Matyi*, 1867. dec. 22. 299.

³⁵ A *Borsszem Jankó* említett karikatúráit lásd: Kossuth villámokat szór: *Borsszem Jankó*, 1868. febr. 9. 64., a glóriával megjelenő Kossuth előtt térdelnek: *Borsszem Jankó*, 1868. jan. 5. 5., Kossuth portréja előtt térdelve imádkoznak: *Borsszem Jankó*, 1868. márc. 15. 124. A szélbal vezetők Kossuth nézeteinek hazai hirdetőiként tetszelegtek – bár ezzel Kossuth nem feltétlenül értett egyet –, hazavárták az emigráns politikust, rendszeresen útmutatást kértek és kaptak tőle. A *Borsszem Jankó* alkotói ezen gúnyolódva ábrázolták Kossuthot és a szélbal honatyákat ily módon. Kossuth torinói emigrációjáról, politika szerepéről, a balközép és Kossuth viszonyáról lásd: Szekfű Gyula: *Az öreg Kossuth, 1867–1894*. In: I. Tóth Zoltán (szerk.): *Emlékkönyv Kossuth Lajos születésének 150. évfordulójára*. 2. köt. Budapest, 1952. 341–433. A *Ludas Matyi* egyik szövegében is nehezményezte a szerző, hogy a *Borsszem Jankó* büntetlenül ábrázolhatja Kossuthot istenként, nem „bántják érte a papok”, míg Mészároszt elítélték. *Ludas Matyi*, 1868. febr. 23. 59.

³⁶ *A Nép Szava*, 1868. ápr. 5. 4.

³⁷ A közzéadlónak valóban meghatalmazást kellett kapnia a sértett intézménytől vagy személytől szóban vagy írásban, ezt követően indíthatott sajtóügyi eljárást.

sem botránkoztat meg szerinte, hogy elbeszéli anekdotájában, hogy egy püspök Rómába látogatott.

A közvádoló bizonyos szöveghelyeket is kifogásolt – bár valószínűleg konkrét mondatok idézése nélkül: „...elejétől végig tele van botránkoztatató kifejezésekkel az előadási mód által tehát el van követve azon vétség, mely a sajtótörvény 5-ik paragraphusába ütközik, felemlítendő különösen a cikkek 1. 4. 5. 6. 7. 8. 12., még különösebben a 11ik kikezdésben foglalt mondat.”³⁸ A cáfolatban ismét aprólékosan, bekezdésről bekezdésre haladt Mészáros. Az „irmodor”-t a költői szabadság kategóriájába sorolta, s nem értette, hogy az első egységben mi kifogásolni valót lát Ráth. Szerinte a pápát mások is gyakran nevezik „minden üdvösségek ingbe gatyába járó kutfejé”-nek, tehát ezzel nem követett el vétséget. A nyeddik részben a pápa Krisztussal kártyázik, ami csupán a költői szabadság, a képzelet szüleménye, így nem büntethető. Az ötödikben a „hol a pokolba jár itt?” kérdés csupán gyakori szólás, teljesen ártatlan megjegyzés. A hatodikban a sértőnek tartott részt az ékesszólások közé utasítja („mink testtel lélekkel kapacitáljuk szüzeinket”), s így magyarázza, mire utalt a szerző: „...a test egy része a szája mozog.”³⁹ A hetedik bekezdés kapcsán rávilágít arra, hogy már kimutatta, Krisztus nem isteni jellegű, majd a nyolcadiknál jelzi ismét, hogy József és Mária kártyázik, s nem illegális játékot játszanak, így abban semmi sem kifogásolható. Hasonlóképpen jár el a tizenegyedik rész esetében is, megismétli, hogy már kifejtette, miért nem istenkáromlás az inkriminált mondat József szájából, s hozzáteszi, hogy az allegória a költői szabadság eszköze csupán. Végül kijelenti, hogy „nem állítottuk az minden püspökről, sem az összes clerusról, hogy tuczatostól van unokahugai, egyesek emberi gyarlóságát pedig, és azt a szerencsétlenséget, hogy a Mindenható az ember természetébe, és így a pap vagy a püspök vérébe is beoltotta a szerelmet, minek következtében a nősülési tilalom folytán kénytelen unokahugákat tartani, csak nem tulajdonítja a catholikus clerus szinte sajátjának? Ha ellenben az élcz valakit talált, – álljon szembe velem –. Ámde itt sértett fél tisztelt esküdszék! nincs.”⁴⁰ Jelzi, hogy a kifogásolt mondatok csupán néhány „szenteskedő reverendás gyarlóságára érthető és alkalmazható, kik a köz- és vallásos erkölcsből maguk üznek gunyt”.⁴¹ Összegzőként megjegyzi, hogy a vádat valójában nem a vallássértés vagy az erkölcsök megsértése miatt emelték ellene, hanem azért, hogy bosszút álljanak a *Ludas Matyín*, mert abban a katolikus egyház gyengeségeire már többször rámutattak. Zárásként felmentését kéri, mert megcáfolta a vádak, sikeresen tagadva a vallás kicsúfolását és az istenkáromlást is.

Mészáros a hétszemélyes táblához írt szövegét is közölte hetilapjában. Ebben is kiemelte, hogy az 'isten' és a 'katolikus vallás' nem szerepelt a szövegben, s az anekdota csupán fikció. Sérelmezte, hogy az esküdtek közül többen nem tudtak jól magyarul, így védőbeszédét sem érthették meg. Mivel csak egy fő többséggel mondták ki vétkesnek, ez jelentőséggel bír, mint ahogy azt is kifogásolta, hogy minden esküdt római katolikus vallású, csak ő maga református. Felteszi a kérdést, vajon református esküdtek is vallássértésként értékelték-e volna a

³⁸ *A Nép Szava*, 1868. ápr. 5. 5.

³⁹ *A Nép Szava*, 1868. ápr. 5. 5.

⁴⁰ *A Nép Szava*, 1868. ápr. 5. 5–6.

⁴¹ *A Nép Szava*, 1868. ápr. 5. 6. *A Ludas Matyí*ban ezt az aspektust nevezte meg a párbeszéd szerzője a támadások okaként, s nem az istenkáromlást: „A pápista papok azért pereltetik be szegényt [Ludas Matyit], hogy merte azt kidrukoltatni az ujságba – nagy igazán, a mit az egész világ különben is tud, hogy némelyik püspöknek egy tuczat unaka [!] huga is van a háznál [...] Ismerek én nem csak püspököt de még plébánost is [...] a kinél őt hat csinos feje cseléd sűrög forog a konyhában, persze mind rokon, és mind főzést tanul... hanem a már én előttem is feltűnt szomszéd – hogy nem láttam még a papok unoka hugai között egyet se csunyát.” *Ludas Matyí*, 1868. jan. 19. 23.

történetben foglaltakat. Hangsúlyozza, hogy nem saját írásáért kell felelősséget vállalnia, az ő bűne szerkesztőként csupán annyi, hogy humorosnak találta a történetet, ezért 1868. április 2-án az ítélet „szelidítését” kéri csatolva védbeszédét.⁴²

A másik írás, amely alapján végül nem emeltek vádat Mészáros ellen („Eredeti levelek XLVII”), a lapban rendszeresen megjelenő cikksorozat egyik darabja. A fiktív levél szerzője (Karakán Miska⁴³) koldusbotra jutott Székelyföldön, mivel hangoztatta, hogy nem Deák-párti, hanem függetlenségi eszméket vall. Majd kifejti, hogy Kossuth kormányzósága alatt élhetőbb volt Magyarország, s vágyik rá, hogy újra Kossuth legyen a vezető: akkor nem volt se kvóta, se zsandár, se finác.⁴⁴ Véleménye szerint a parlamentben a jobboldali képviselők egy részének semmi más dolga nincsen, mint megéljenezni Deákékat és igennel szavazni a törvényjavaslatokra. Állítja, hogy Székelyföldön a Bach-huszárok, a kálmínista papok és Schmerling-lovagok mind Deák-pártivá váltak.⁴⁵ Ez utóbbi kijelentése degradálta a Deák-párti tábor, összekötötte a korábbi évtizedek negatív kollektív emlékeivel, ami nem könnyítette meg a rendszer elfogadását, azonban az ilyesféle közlés nem volt ritka jelenség a *Ludas Matyi* hasábjain. A különböző szerzők rendre azzal vádolták a kormánypártot, a kormánypárti tisztviselőket, hogy tagjaik közül sokan viseltek hivatalt a Bach- vagy Schmerling-korszakban, amit az „igazi magyarok” visszautasítottak. A szerző nosztalgiaiával tekint vissza Magyarország 1849-es függetlenségére, Kossuth kormányzóságára, s az új rend ellen agitál. Ez azonban nem érte el a vádhatóság ingerküszöbét, ami érhető, mivel valójában a sajtótörvény egyik paragrafusa ellen sem vétett a szerző: nem lázított és nem rágalmazott. Feltehetően az óvatosságtól is vezérelve, politikai megfontolásból belpolitikai kérdés kapcsán egyetlen alkalommal sem indítottak sajtópert a *Ludas Matyi* ellen.⁴⁶

A második per – a hadügyminisztérium rágalmazása

A második eljárást maga után vonó fiktív levél szerzője a hadügyminisztériumot vádolta pénzügyi visszaéléssel,⁴⁷ s a szöveg időzítése sem volt véletlen: a minisztertanács jegyzőkönyveinek tanúbizonysága szerint a megjelenés időszakában tárgyalták a közös költségvetés tételeit, ezek között a hadügyekre szánt igen magas összegeket.⁴⁸ A második eljárás

⁴² *A Nép Szava*, 1868. ápr. 5. 7.

⁴³ Bár Liszkay számos álnéven írt, Karakán Miska nem őt takarja, s az álnévlexikon sem kínál megoldást kiletének felfedéséhez.

⁴⁴ Erdélyben (és Horvátországban) nem oszlatták fel a csendőrséget, amely a közös hadsereg része maradt. Az ellenzék rendre kifogásolta, hogy nem tartozik a magyar kormány felügyelete alá az erdélyi csendőrség. Csapó Csaba: *A magyar királyi csendőrség története, 1881–1914*. Pécs, 1999. 13–16.

⁴⁵ *Ludas Matyi*, 1867. dec. 22. 298–299.

⁴⁶ Ugyan későbbi ügyről szól, de a kassai *Haladás* című lap ügye is rámutat arra, hogy óvatosságuk nem volt aaptalan. A lap tervezett sajtópere kapcsán a főügyész a következőket írta: „Az eljárást szükségesnek tartom, ámbar tudom, hogy a kassai esküdtszék, melynek illetősége alá esik a megtorlandó sajtóvétség, a kormány ellen a legellenzékibb szellemtől van áthatva.” A tárgyalásra néhány hónap múlva került sor, ahol felmentő ítélet született. Ennek oka Kozma szerint az, hogy az esküdteket összeállító hármas bizottság minden tagja szélbal politikus volt. MNL OL K26 ME 1873:23 Kozma Sándor Szláv Józsefnek. Budapest, 1873. december 31.

⁴⁷ Sikkasztással korábban is meggyanúsítottak minisztert: Karl Ludwig von Bruck báró kereskedelmi miniszter emiatt 1860-ban öngyilkosságot követett el, ártatlanságát később barátja, Ignaz von Plener bizonyította. *Österreichisches Biographisches Lexikon*. Bd. 1. Wien, 1954. 117.

⁴⁸ Az 1868. január 16-i ülés feladata volt a közös költségvetés előkészítése. MNL OL K27 Miniszterelnökségi levéltár Minisztertanácsi jegyzőkönyvek, 1868. január 16. 8–10. A közös költségvetéssel, különösképpen a hadügyi költségekkel foglalkozott ekkortájt például Jókai néplapja is – amelyet

elindításáról Ráth sajtóosztálynak címzett válaszleveléből értesülünk 1868 márciusában: „A »Ludas Matyi« című újság folyó évi 10ik számában »Eredeti Levelek« felirat alatt megjelent cikk nem került el a figyelmemet. Abban a közös ministerek, de különösen a közös hadügyminister ellen a sajtótörvény 10. illetőleg 11. §§-ai alá eső rágalmozás foglaltatik.⁴⁹ [...] tisztelettel megkérem a Tekintetes Sajtóosztályt, szíveskedjék Minister Elnök Úr Ó Excellenciájánál kieszközölni, mely szerint a mondott vétség miatti sajtóper megindíthatása tekintetéből, számomra, az ily eseteknél szükségelt felhatalmazás, körülbelül az / alá mellékelt alakban, a közös hadügyminister úr által kiállítva mielőbb megküldessék.”⁵⁰ Ráth válaszból arra következtethetünk, hogy a sajtóper a közös hadügyminiszter, Franz Kuhn von Kuhnenfeld báró feljelentése alapján indította, amit később megerősít a *Ludas Matyi* gyászkeretes híre a címlapon arról, hogy Kuhn feljelentése alapján elítélték Mészáros, illetve a *Budapesti Közlönyben* közölt vádlevelé tartalma is.⁵¹ Ismét gyorsan reagáltak a magyar hatóságok, néhány napon belül eldöntötték, hogy sajtóper kell indítani.⁵²

Az „Eredeti levelek LVII.” című cikk szerzője Karakán Marczí álnév alatt jelentette meg írását. Noha Liszkay álnevei között is megtalálhatjuk Karakán Marczíét, saját bevallása szerint a szöveget Mészáros írta: „...a vizsgálati iratok szerint önmaga beismerte, hogy ő legyen a vádbeli cikk szerzője.”⁵³ Levele elején megállapítja, hogy „sok zsvány van abba a Bécsbe”, majd az itt készülő hátultöltős puskák árát kifogásolja (illetve magát a fegyvergyártást, mert az nem összeegyeztethető a sajtóban hirdetett pacifizmussal), amely olyan magas, hogy véleménye szerint a hadügyminisztériumnak biztos jut belőle valamennyi jutalék (a fiktív levélben szerepel az „inposztura”, a ’csalás’ szó a hadügyminisztérium számlázása kapcsán).⁵⁴ Kifogásolja továbbá, hogy a magyar delegációtagok szerinte mindent „ráhagynak” az osztrák-németekre, így ideje lenne már visszajönniük Magyarországra, mielőtt még ráveszik őket

hasonló olvasóközönségnek szánhatott Jókai, mint Mészáros a *Ludas Matyit*: *Igazmondó*, 1868. febr. 23. 305–306. Jókai *Az Űstökösben* még korábban gúnyolódott a fegyverek magas árán az „Ama bizonyos csizmadia és felesége kérdései és feleletei” című rovatában: „Harmincz milliót kér a finanszminiszter hátultöltő puskák átalakítására. Már most, ha egy puska átalakítása tíz forintba kerül, lesz belőle három millió puska. Asszony! Ebből még neked is jut!” *Az Űstökös*, 1868. jan. 18. 24.

⁴⁹ „10. § Ki törvény által alkotott valamely hatóságot vagy testületet rágalmozással illet, két évig terjedhető fogsággal, és 1000 forintig emelkedhető pénzbírsággal büntetetik. 11. § Ki valamely köztisztviselőt vagy közmegbízásban eljárót, hivatalos tetteire vonatkozólag rágalmozással illet, egy évig terjedhető fogsággal és 600 frtig emelkedhető pénzbírsággal büntetetik.”

⁵⁰ MNL OL K26 ME 1868:48 Ráth Károly a Sajtóosztálynak, Pest, 1868. március 11.

⁵¹ Elképzelhető, hogy Kuhn kezdeményezte az ügyet, mint ahogy az is, hogy a sajtóosztály figyelt fel a szövegre, értesítette Kuhnt, aki megküldte a kért meghatalmazást. MNL OL K26 ME 1868:48 Nye-viczkey József m. k. elnök által kiadott jegyzőkönyv másolata, Pest, 1868. június 2. *Ludas Matyi*, 1868. ápr. 19. 123.; *Budapesti Közlöny*, 1868. ápr. 6. 993.; *Budapesti Közlöny*, 1868. ápr. 18. 1116–1118. Idézhetjük még azt a később publikált kétrészes karikatúrát arról, hogy kik – a papok és Kuhn – juttatták börtönbe Mészáros: *Ludas Matyi*, 1869. febr. 7. 44–45.

⁵² MNL OL K26 ME 1868:48 Ráth Károly a Sajtóosztálynak, Pest, 1868. június 4. A *Ludas Matyi* szerint túl gyorsan is: „...szegény tatáron [a Ludas Matyin] 27 nap alatt elverték a port, holott más közönséges emberek közt e sajtóper legalább is félévig tartott volna.” *Ludas Matyi*, 1868. jún. 14. 191.

⁵³ *Budapesti Közlöny*, 1868. ápr. 18. 1116.

⁵⁴ *Ludas Matyi*, 1868. márc. 8. 74. Jókai lapjára, *A Honra* hivatkozik, amely szerint az egyik fajta puska darabonként 35 forint lesz, a hátultöltős pedig még 12 forinttal drágább. Láthatjuk, Mészáros nem pontosan idézi *A Hon* szövegének tartalmát. (Februárban és március első napjaiban *A Hon* valóban tárgyalta minden számában a közös hadügyi költségek különféle tételeit.) Mészáros élclapjában a perbefogás okaként a puskák magas árát adja meg, mert ezt „még Matyi is megsokallotta”. *Ludas Matyi*, 1868. ápr. 5. 107.

arra is, hogy a holdvilágot „subiczkolják be”. Majd leírja, hogy ha van még valaki Magyarországon, aki komolyan veszi, hogy Magyarország visszanyerte a függetlenségét és a szabadságát az új rendszerrel, azt mutassák meg neki, mert ő pálinkába áztatja, s kiállítja, hogy később is lássák, ki hitte el ezt a képtelenséget. Végül azzal zárja levelét, hogy ha rábíznák az országot, akkor „sok vágó marhát” ki bírna hasítani „a közösügyes csordából”.⁵⁵

Ráth vádleveléből kiderül, hogy volt alapja a kitalált történetnek: „Igaz, hogy »Hon« című lapnak 1868-i február 25-ki reggeli lapjában csakugyan foglaltatik egy, az itt szóban lévő ügyre vonatkozó felületes, s tévutra vezethető közlés. Azonban ugyancsak maga a »Hon« február 25-i esti lapjában, tehát még ugyanazon nap, kiigazította említett közlését, ráutalván a bécsi hivatalos lapbani helyreigazításra. [...] Ezekből kitűnik, hogy vádlott ur, – hamindjárt a »Hon« február 25-ki reggeli lapjából merítette is közlését, – 24 óráig sem lehetett kétségben annak helytelensége iránt. Már pedig vádlott ur incriminált czikke martius 8-án jelent meg, tehát 11–12 nappal később a minden oldalról helyreigazítások után.”⁵⁶ Jókai lapjában tehát bécsi tudósítások alapján megjelent egy cikk arról, hogy a napvilágot látott szerződések szerint a hátultöltős puskákból az új 35 helyett csak 29 forintba kerül, míg az átalakítás 12 helyett 9 forintba. Majd a helyreigazításból kiderül, hogy a hadügyminisztérium további költségekre más cégekkel is szerződött, így alakult ki a magasabb végösszeg. Ráth érvelése szerint a helyreigazítások tartalmát Mészáros pusztá rosszindulatból nem vette figyelembe, s azok ellenére közölte sértő írását.⁵⁷

A hivatalos lap, a *Budapesti Közlöny* tudósításából arról értesülünk, hogy a közös hadügyminiszter rágalalmazásán, a sikkasztás vádján kívül mással is gyanúsították Mészárost, Ráthnak a sajtóosztályhoz címzett levelében foglaltaknak megfelelően: „A 6-ik kikezdés ezen tételt tartalmazza: »Csak látom én ténsuram, hogy hát hiába visel pasamantos frakkot az ember, azért csak úgy kitélik tulle minden kutyaság, oszt a mellett még a törvény sem fogja az eb a lelkét.« A vádbeli cikknek ezen tételei által a közös ministeriumok, illetőleg a közös hadügyminister ur, rágalmaztatnak, elkövetetvén ezen rágalmazás egyrészt azon elferdített, koholt állítás által, hogy a delegatiók által tárgyalt közös hadseregi budgetnél hamis számlák terjesztettek elő, s hogy a közös ministerium a puskák árán nyerni akart; másrészt durván sértő kifejezésekkel.”⁵⁸ Hozzá kell tennünk, hogy a közös hadügyminisztert nem említi a fiktív levél, csupán minisztériumát, s más alkalommal akár karikatúra is készülhetett Kuhnról, amelyen egyértelműen felismerhető, az mégsem járt következményekkel.⁵⁹

Elítélését követően Mészáros ismét a hétszemélyes táblához fordult, ahová „semmisségi panaszt nyújtott be”, mert szerinte a „törvényes forma hiánya forog fenn”, és „alapos kifogásai vannak a felperesi illetékesség ellen”. Bízott benne, hogy ez alapján a hétszemélyes tábla az eljárást meg fogja semmisíteni,⁶⁰ de nem járt sikerrel, beadványát a bíróság május 16-án

⁵⁵ *Ludas Matyi*, 1868. márc. 8. 74–75.

⁵⁶ *Budapesti Közlöny*, 1868. ápr. 18. 1117.

⁵⁷ *Budapesti Közlöny*, 1868. ápr. 18. 1117.

⁵⁸ *Budapesti Közlöny*, 1868. ápr. 18. 1116.

⁵⁹ Lásd például: kikarikírozták Kuhnt, amint falatozik és egy tollas kacsafejet töm a szájába (a „democratia” feliratú csülök és a „honvédelmi javaslat” torta látható még előtte). A honvédségről szóló törvényjavaslat előkészítése a kép megjelenésekor már zajlott, a minisztertanács 1868. június 12-i ülésén tárgyalta, a javaslat képviselőházi vitája 1868. június 27-én kezdődött. *Ludas Matyi*, 1868. máj. 31. 172. Az 1865-dik évi december 10-dikére hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója. 8. köt. Pest, 1868. 199., MNL OL K27 Miniszterelnökségi levéltár Minisztertanács jegyzőkönyvek, 1868. június 12. 3–6.

⁶⁰ *Ludas Matyi*, 1868. ápr. 19. 123.

elvetette.⁶¹ Mészáros esküdszéki tárgyalásán is kifogásolta Ráth illetékességét, azonban a közvádlo cáfolta észrevételeit. A hivatalos lap tudósítója lejegyezte, hogy „Mészáros Károly tagadja, hogy a kir. ügyek igazgatója ez ügyben mint vádló léphetne fel; régibb törvényeink szerint ugyanis államhivatalnok magánszemélyek ügyeit nem viheti. Miután b. Kuhn altábornagy itt meg nem jelent, kéri, mozdíttassék el vádjától és téríttessenek meg költségei. Kuhn altábornagy meghatalmazása mint magán-egyéné tekintendő s hivatkozik a sajtótörvény 19. cikkére, mely szerint a közvádlónak kereseti joga nincs.”⁶² Ráth ezzel szemben kijelentette, hogy a 10-ik §-ra kellett alapoznia a vádat, „mert a dolog úgy áll, hogy a vádlott ur több ministeriumokat, vagy legalább a közös hadügyministeriumot, – minden esetre tehát hatásokat rágalmozott”.⁶³ Majd folytatja indoklását: „...az 1867-ik évi october 1-jén kelt ministeri rendelet⁶⁴ által a közvádló azzal, hogy bármely köztisztviselő ellen sajtó utján hivatalos tetteire vonatkozólag elkövetett rágalmozás esetében, a sértett fél által megkeresettvé, annak nevében felléphetni feljogosított, – a jelen esetben a közös hadügyi minister által a közvádlo fellépését igénybe vevő megbízás pedig mint hiv. okirat hitelesítést nem is kíván: ezeknél fogva vádlott ezen kifogása is mint alaptalan elvettétvé, az érdemleges védelem előadására utasítatik.”⁶⁵

Végül 1868 nyarán Dux Lajos, a sajtóosztály tisztviselője értesíti a közös hadügyminisztert, hogy Mészáros Károlyra az „Original Briefe” című szöveg miatt az április 17-i tárgyaláson egy év fogságot és 400 forint pénzbírságot szabtak ki.⁶⁶ A több hónapos időeltérés Mészáros fellebbezésével magyarázható. Ekkor sem a legsúlyosabb büntetést kapta a szerkesztő, akár a 10., akár a 11. paragrafus alapján kiszabható maximális tételeket (két év fogság és 1000 forint, valamint egy év fogság és 600 forint) tekintjük, de láthatjuk, hogy mindkét büntetéstípusban szigorúbb ítélet született, mint az első perében.⁶⁷

⁶¹ MNL OL K26 ME 1868:48 Ráth Károly a Sajtóosztálynak, Pest, 1868. június 4. Az aktában található hitelesített jegyzőkönyvmásolat szerint azért utasították el Mészáros fellebbezését, mert azon kifogása, hogy nem volt tudomása a hadügyminiszter által kiadott meghatalmazásról, nem állja meg a helyét. A sajtótörvény szerint a hadügyminiszter szóbeli meghatalmazásával is elindítható az eljárás, de Ráth csatolta már a panaszbejelentéskor a közös hadügyminiszter meghatalmazását, s az aktákba Mészáros kérhetett volna betekintést. MNL OL K26 ME 1868:48 Nyeviczkey József m. k. elnök által kiadott jegyzőkönyv másolata, Pest, 1868. június 2. A *Ludas Matyi*ban is közölték azt a levelet, amelyet Mészáros kapott, s ebből kiderül, hogy a „Közvádlo ur ő mlga panaszt emelt közös hadügyminiszter b. Kuhn Ferencz altábornagy ur ő exja nevében”, s Mészáros jelenjen meg kihallgatáson március 21-én. *Ludas Matyi*, 1868. márc. 22. 91. A *Ludas Matyi*ban publikált szövege szerint Mészáros úgy érezte, őt csak az esküdszék ítélte el, a közvélemény nem: „Nyugodtan tűröm én fogságomat, kedves atyámiai! vigasztal azon tudat, hogy az esküdszék ugyan *elítélt*, – de a *közvélemény* meg felmentett.” *Ludas Matyi*, 1868. máj. 17. 157.

⁶² *Budapesti Közlöny*, 1868. ápr. 18. 1117.

⁶³ *Budapesti Közlöny*, 1868. ápr. 18. 1118.

⁶⁴ A m. kir. igazságügyministernek 1867. évi okt. 1-én kelt rendelete az ország valamennyi törvényhatóságához, a közvádlo sajtóügyekbeni közreműködésének szabályozása tárgyában, különös tekintettel a magánszemélyek ellen elkövetett sajtó-vétségek bevádolására. *Magyar sajtójogi szabályok annotált gyűjteménye*, 145–147.

⁶⁵ *Budapesti Közlöny*, 1868. ápr. 18. 1118.

⁶⁶ MNL OL K26 ME 1868:48 Dux Lajos a közös hadügyminiszternek (német nyelvű fogalmazvány), 1868. június 8. Mészáros ismét közzé kellett, hogy tegye az ítéletet saját lapjában is, ahol a szerkesztő az őt elítélő esküdtek nevét is nyilvánosságra hozta. *Ludas Matyi*, 1868. ápr. 19. 121.

⁶⁷ Első perében a kiszabható legsúlyosabb büntetés is eleve enyhébb lett volna (egy év fogság és 400 forint). Lapjában később is bírálja, hogy túl súlyos ítéletet hoztak ellene, európai példákat idéz arra,

A sajtóperek okait egy későbbi írásában a *Ludas Matyi* összefoglalta: ebben azon élcelődött, hogy nem érti, hogy lehet igazságos az, hogy a Szűz Mária miatt kilenc hónap fogságot kapott, Kuhn miatt pedig egy egész évet:

„– Tehát még is több ember volna Kuhn! mint a boldogságos szüz?

– Nü persze huyg thübb, mert hiszen szőz Mária lássa khend a szent írás szavai szerint is csakh egy *asszunyu állat*. Kohn pedig egy usztrák generál.”⁶⁸

A harmadik ügy – közcsendháborítás

A *Ludas Matyi* harmadik ügye már nem került az esküdtszék elé. Az élclap 1868. évi első és második számát (1868. január 5. és 12.) kifogásolta a közös hadügyminiszter 1868. február közepén. Andrássynak címzett levele szerint a magyar hatóságok döntenek arról, hogy beavatkozást igényel-e az a két vers (a költemények címét nem említi a bécsi levél szerzője), amelyek egyikében a császári zászlót ócsárolják, illetve amelyekben „az agitátor Kossuth dicsőítése” olvasható. A lapszámokat (más kifogásolt sajtótermékkel, az *Arany furulya*⁶⁹ című versgyűjteménnyel együtt) egy huszártisztnél találták.⁷⁰ Február utolsó napján küldte át Dux a panaszt a magyar királyi ügyek igazgatóságának, illetve értesítette a hadügyminisztert erről az intézkedéséről.⁷¹ Egy héttel később Kuhn levélben sürgeti a magyar hatóságokat, hogy mielőbbi tájékoztatást, vizsgálatot kér a *Ludas Matyi* és az *Arany furulya* ügyében.⁷² Ráth Károly állásfoglalása azonban ebben az esetben nem olyan gyors, mint az előzőeknél, a közvádoló csak március végén válaszolt a miniszterelnöknek.⁷³ Véleménye szerint „A »Ludas Matyi« című képes élclap folyó évi 1. ő száma, habár helyenként gúnyoros nyilai céltáblájául majd a »Delegatiót« majd az országgyűlés többségét, majd ismét az osztrák hadsereget kiszemelte is, sajtóvétséget nem tartalmaz, minthogy a kirontások éle a bohózatos alak által, melyben nyilvánulnak, eltompul.”⁷⁴

Az 1868. évi első szám említésekor tehát Bécsből nem jelöltek meg konkrét verset címmel, és Ráth sem határozott meg olyan szöveget, amelyet kifogásolna. A lapszám tartalmát tekintve nem mutat eltérést a *Ludas Matyi* többi számától, durva kirohanást sem tartalmaz, bár ebben a számban is megjelent Kossuthot éltető karikatúra és őt hazaváró vers, de ezek

hogy fél évnél hosszabb fogságot sajtóvétség esetében nem szoktak kiszabni. *Ludas Matyi*, 1869. márc. 7. 70.

⁶⁸ *Ludas Matyi*, 1869. febr. 7. 48. Mihály gazda rendszeres beszélgetőpartnere a szomszédja, a zsidó Iczik, aki szövegeiben a zsidókra jellemzőnek vélt beszédstílusban szólal meg.

⁶⁹ A kötet teljes címe: *Arany furulya. Dalok és elbeszélések a 48/49-ki szabadságharcz idejéből. A magyar nép számára összegyűjté Áldor Imre.* Pest, 1868.

⁷⁰ MNL OL K26 ME 1868:257 Birodalmi hadügyminisztérium Andrassy Gyulának, Wien, am 15. Februar 1868. „...ob die darin enthaltenen Schmähungen der kaiserlichen Fahne, so wie in einem der Gedichte enthaltene Verherrlichung des Agitators Kossuth's ein Einschreiten der königlich ungarischen Regierungs-Behörden nicht erfordern dürfen.”

⁷¹ MNL OL K26 ME 1868:257 Dux Lajos a Birodalmi miniszternek (fogalmazvány), 1868. február 29.; MNL OL ME K26 1868:257 Dux Lajos a magyar királyi ügyek igazgatóságának (fogalmazvány), 1868. február 29.

⁷² MNL OL K26 ME 1868:257 A közös hadügyminiszter Andrassy Gyulának, Bécs, 1868. március 7.

⁷³ Ráth visszafogott véleménye és lassabb válaszadása magyarázható azzal, hogy eközben az 1868. március 8-i számban a sikkasztásvádat tartalmazó, ugyancsak Kuhnról szóló szöveg is megjelent a *Ludas Matyi*-ban, s valószínűleg Ráth ezt az írást találta alkalmasabbnak arra, hogy sikeres kimenettelű pert indítson Mészáros ellen.

⁷⁴ MNL OL K26 ME 1868:257 Ráth Károly Andrassy Gyulának, Pest, 1868. március 26.

az elemek nem mentek ritkaságszámba a *Ludas Matyi*ban:⁷⁵ egyik gúnyképén például Magyarország függetlenségének koporsóját láthatjuk. A koporsó előtt a „közös ügy” és a „kvota” felirattal ellátott kereszttel Ferdinand von Beust báró közös külügyminiszter vonul, a koporsót pedig az Andrásy-kormány tagjai (felismerhető Andrásyyn kívül még gróf Festetics György király személye körüli miniszter) és Deák Ferenc viszik.⁷⁶ A karikaturista nem torzította el az alakokat, azonban a kép egyértelműen az új rendszer ellen agitál. A kvótát több írásban is elítéli, mint ahogy a delegációkat, az önálló hadsereg hiányát és általában bírálja a közös ügyeket, például a következő verssorokkal: „Közösügyi kolerában / Sinlődik a haza.”⁷⁷

A másik kifogásolt lapszám kapcsán így nyilatkozott a közvádó: „Ellenben a *2ik számban*, ily fölirat alatt: »Régi nóta új uniformisban«, megjelent költemény komolyabb figyelmet érdemel, mert itt *pium desiderium*⁷⁸ alakjában felhivatik a nemzet, hogy Buda fokán »*azt a rongyos schwarzgelb színű lobogót ne szivelje*« továbbá, hogy »*a németnek azt a quótát 's a sok disznóporceziót ne fizesse.*«”⁷⁹ Ráth a következőképpen érvel: „Ha tekintetbe vétetik, hogy a zászló színe, mely a budai királyok felett lobog, épp oly törvényes jogosultságú, mint a közösügyi költség hányada, 's az eddig szedett adó – továbbá hogy amannak tetteles eltávolítása, valamint emezeknek megtagadása okvetlenül a közbéke, 's csend megzavarását vonná maga után. Úgy kétségtelen, hogy az, ki ezen bűnök elkövetésére sajtó útján felhívást tesz, büntetésre méltó merényletet követ el. Ezen vétség tényálladáékához sajtótörvényünk 4ik§a szerint megkivántatik, hogy a felhívás *egyenes, és elhatározott* legyen.”⁸⁰ Argumentációja második felében azonban azt adja elő, hogy mégis miért nem elégségesek a versben leírottak a sajtóper megindításához: „Azonban a kérdéses költeménybe foglalt felhívás a törvény kívánta ezen kellékekkel nem bír, mert a felhívás *egyenességét* gyengíti azon kívánalmi modor, melyben adatott, az *elhatározottság* pedig, – mely más mint komoly szándékú nem lehet, – merőben hiányzik, mire nézve elég csak azon egy körülményre hivatkozni, hogy a kívánalmak sorában képtelenségek is felemlítettek.”⁸¹ Zárásként nem javasolja az eljárás megindítását: „Ily körülmények között, miután a megindítandó eljárás sikerének reményével nem igen kecsegtethetem magam, alázatosan véleményezem, hogy a kérdéses költemény miatt panaszbejelentés már az okból sem történjék, mert hiszem, hogy a folyó hó 30ára⁸² kitűzött esküdtszéki tárgyaláskor épp ezen lap szerkesztője, egy más közleményért vádiratom folytán meg fog büntettetni, mi valószínűleg a lap beszüntét is hozandja magával.”⁸³

⁷⁵ *Ludas Matyi*, 1868. jan. 5. 4., 6.

⁷⁶ *Ludas Matyi*, 1868. jan. 5. 5.

⁷⁷ *Ludas Matyi*, 1868. jan. 5. 8.; *Ludas Matyi*, 1868. jan. 5. 1.

⁷⁸ Latin: 'jámbor kívánság'.

⁷⁹ MNL OL K26 ME 1868:257 Ráth Károly Andrásy Gyulának, Pest, 1868. március 26.

⁸⁰ 4. §: „Ki valamely bűn, avagy vétség elkövetésére, egyenes és határozott felhívást tesz sajtó útján, de annak nem lón semmi következménye, mint bűnkísérlő tekintetvén, a köztörvények súlya szerint fog büntettetni.” MNL OL K26 ME 1868:257 Ráth Károly Andrásy Gyulának, Pest, 1868. március 26.

⁸¹ MNL OL K26 ME 1868:257 Ráth Károly Andrásy Gyulának, Pest, 1868. március 26.

⁸² Mészáros első perére vonatkozik a „Hogy jött létre a vegyes házasság?” című írás miatt.

⁸³ MNL OL K26 ME 1868:257 Ráth Károly Andrásy Gyulának, Pest, 1868. március 26. Dux áprilisban közli a hadügyminiszterrel a döntést, amely szerint nem indítanak újabb sajtóperet Mészáros ellen, mivel a közvádó nem bízik az eljárás sikerében, illetve jelzi előre, hogy a lap meg fog szűnni, mert már elítélték a szerkesztőt kilenc havi fogságra és 200 forint pénzbüntetésre. MNL OL K26 ME 1868:257 Dux Lajos a közös hadügyminiszternek (német nyelvű fogalmazvány), Buda, 1868. április

Mint láthatjuk, Ráth óvatosságra intett, illetve szükségtelennek tartotta újabb per indítását. Elsősorban azzal érvelt, amivel Mészáros maga is argumentált idézett védbeszédében a vegyes házasságról szóló anekdota kapcsán: a szöveg élclapban jelent meg, így tartalmát nem lehet komolynak tekinteni.

A kritikával illetett „Régi nóta új uniformisban” című költeményt népdalt alapul véve írták,⁸⁴ a szerző a *Ludas Matyi*ban egyébként is megjelenő kívánalmakat fogalmazott meg: Buda várában ne fekete-sárga lobogó lengjen, ne viseljen a többség német ruhát, ne kelljen kvótát és magas adót fizetni, Körmöc és Selmec újra aranyat termeljen a magyarnak, a „Honvédségünk valahára /a magyar nyelven komandót”⁸⁵ halljon, a finác „ne hajhássza” a pipadohányt, zárásként pedig azt kéri, hogy Kossuth Lajos térjen haza.⁸⁶ A vers nyelvezete, stílusa – a lap többi írásához viszonyítva – nem szélsőséges vagy kirívóan durva, tartalmát tekintve pedig csupa olyan igényt olvashatunk a strófákban, amelyeket az élclap szinte minden szövege hirdetett. A követelések egy része nem kapcsolódik szorosan a kiegyezéssel rektorikához (alacsonyabb adók és a dohánytermesztés kérdése), de 1867–1868-ban aktuális kérdéseket feszegettek: mind a dohány ügyében, mind pedig az adórendszer tekintetében tárgyaltak új törvényeket, a szélbal politikusok pedig rendre alacsonyabb adókat óhajtottak, illetve ígértek választóiknak.⁸⁷ Ráth esetleges vétségként a zászló,⁸⁸ illetve a kvóta megtaga-

10. A *Ludas Matyi* szerkesztője elleni perek időszakából nem állnak rendelkezésünkre előfizetőkről adatok, csak Mészáros nyílt levele Kuhnhoz, amelyben kifejti, hogy az ellene indított eljárások csökkentették a prenumeránsok számát. *Ludas Matyi*, 1869. márc. 7. 72. A lap megszűnésével kapcsolatban azonban tévedett Ráth, a *Ludas Matyi* még 1873-ig napvilágot látott. A lap 1870. március 6-i számának címloldalán vers adta hírül Mészáros szabadulását. A szerkesztői teendőket 1868. május 10-től 1868. június 7-ig Csorba Ákos, majd Bényei István (1868. június 14. – 1869. november 21.) látta el, végül „Karakán Marczy” szerepel szerkesztőként Mészáros szabadulásáig.

⁸⁴ Legyen úgy mint régen volt... Erdélyi János (szerk.): *Magyar népköltési gyűjtemény*. 1. köt.: *Népdalok és mondák*. Pest, 1846. 342–343. Az ismert népdalok, nóták, versek átirása bevett módszer az élclapszerzőknél, mivel a befogadást megkönnyítette, ha ismerős szövegeket alakítottak át. Többször, előszeretettel átfogalmazott, aktualizált szöveg volt például a Nemzeti dal, a Kossuth-nóta vagy a Szózat a kiegyezést követő években, de az említett, itt felhasznált népdal sem csak ebben az egy változatban élt az élclapok hasábjain (például: *Bolond Miska*, 1860. nov. 25. 101.; *Az Űstökös*, 1860. jún. 2. 33.). Erről bővebben lásd: Tamás Ágnes: *Himnusz- és Szózat-paródiák a kiegyezést követő évek élclapjaiban (1867–1872)*. Irodalomismeret, 29. évf. (2018) 4. sz. 73–91.; Deák Ágnes: *Egy nótaszerzés története 1850-ben*. In: Szajbély Mihály (szerk.): *Mesterek, tanítványok. Ünnepi tanulmánykötet a hetvenéves Csetri Lajos tiszteletére*. Budapest, 1999. 503–522.

⁸⁵ A honvédség vezényleti nyelve az 1868. évi 41. tc. 18. paragrafusa szerint a magyar nyelv volt, a szerző a közös hadsereg magyar egységeinek vezényleti nyelvére gondolhatott, ahol azonban a németet használták.

⁸⁶ *Ludas Matyi*, 1868. jan. 12. 9–10. (Kondor Marczy – A szerzőt az álnévlexikon segítségével sem tudtuk azonosítani.)

⁸⁷ A kapadohány termesztése, a dohánymonopólium ügye többször előkerült a minisztertanácsokon: 1867. március 17-i, 1867. március 21-i és 1867. július 9-i ülés, adóügyekben, adóbehajtásról lásd például: 1867. július 9., 1867. július 24., 1867. augusztus 26. MNL OL K27 Miniszterelnökségi levéltár Minisztertanácsi jegyzőkönyvek, 1867. július 9. 5–6., 1867. július 24. 4., 1867. augusztus 26. 6–7.

⁸⁸ A rendszer legitimációja – ahogy azt például a szimbólumok hiánya mutatja – a Monarchia fennállásának időszakában mindvégig kérdéses és feloldhatatlan dilemmákkal (például: 1849 megítélése, a megtorlás) terhelt volt. A fekete-sárga zászló a dinasztíát képviselte, azonban a közvélemény az abszolutizmussal, az egységes birodalommal kötötte össze. Cieger András: *Megbocsátás, elhallgatás, együttműködés. Az 1867-es rendszerváltás és a múlt öröksége*. In: uő: *1867 szimbolikus világa. Tanulmányok a kiegyezés koráról*. Budapest, 2018. 33–52.

dását nevezte meg. Kossuth éltetését és a hadsereg magyar nyelvű vezényletének a követelését nem sorolta a büntethető cselekmények közé. A vers többi eleme is a korszakban gyakran hangoztatott kívánalmakra utalhat: Körmöc és Selmec említésekor az önálló magyar nemzeti bank követelésére asszociálhattak az olvasók.⁸⁹ A „német” ruha elvetése e követelésekhez képest ártalmatlannak tűnik, azonban a ruházat – könnyen megrajzolható volta miatt – az élclapokban identitásmarker: egyféle ruha levetése identitásvesztés, valamilyen új öltözet elfogadása identitásmódosulás. A *Ludas Matyi* szerzői rendszeresen éltek a magyaros öltözet motívumával: annak cseréje árulás, mint ahogy a „német” ruha, a frakk és a cylinder felhúzása is. A magyaros ruházat mint nemzeti és politikai szimbólum nagy hagyománnyal rendelkezik, a neoabszolutizmus időszakában az ellenállás egyik fontos jelképévé, a nemzeti identitás központi elemévé vált.⁹⁰

Összegzés

Megfigyelhettük, hogy a perek indítása nem feltétlenül a magyar kormányzat kezdeményezését mutatja: valószínűsíthetjük, hogy egyházi feljelentés történt, illetve a közös hadügyminiszter indítványozta az eljárások megkezdését, aminek a közvádoló kezdetben nem állt ellen. Ha megvizsgáljuk a Ráth Károly, valamint az esküdtek által kifogásolt szakaszokat, szembeötlő, hogy azok nem belpolitikai vonatkozásúak.⁹¹ Ezzel szemben a kiegyezés előtt a *Bolond Miska* ellen például a „hatóságok intézkedéseinek »lealacsonyítása«”, illetve a „»kormány ellen szórt gúnyos kifakadások«” miatt indítottak pert. Tóth lapjában a királyi biztosokat és az alkotmányos rendszert csúfolták ki 1861-ben, valamint vádlói kifogásoltak például két Schmerlinget kigúnyoló és Deákot éltető szöveget 1866-ban.⁹² A különböző élclapszövegek esetében a sajtótörvény különböző paragrafusaira (5., 10. és 11.§) hivatkozva rendelte el Ráth az eljárásokat, s ezek egyike sem a – kiegyezés előtt leggyakrabban felmerült – közcsendháborítás, izgatás. A Magyarország függetlenségét, Kossuth Lajos visszatérését hirdető írások és képek nem ösztönöztek sajtóperindításra, annak ellenére sem, hogy az új politikai berendezkedést támadták. Hasonlóképpen durva és kitartó offenzívát hirdettek a *Ludas Matyi*-ben a köztisztületben álló Deák Ferenc ellen, személyét, politikai művét (a kortársak egyértelműen őt tartották a kiegyezés megalkotójának) ostromolták, azonban ezen esetek egyikében sem kezdeményeztek jogorvoslatot.

⁸⁹ Ez a követelés nem csak a szélbal honatyák felszólalásaiban bukkant fel, ekkor a balközép is az önálló magyar bank szükségességét hangoztatta. A bankügyről lásd: Kövér György: *A bankkérdés: Két-bankrendszer vagy binacionális bank (1867–1878)*. Századok, 127. évf. (1993) 1. sz. 89–126.

⁹⁰ Lukács Anikó: *Nemzeti divat Pesten a 19. században*. Budapest, 2017. 190–193.

⁹¹ A *Ludas Matyi* megvádolja a kormányzatot egyik szövegében, hogy mivel az élclap túl nagy népszerűsége tette szert, egyre gyarapodtak előfizetői, amit az sem orvosolt, hogy elítélték Mészáros, „egy generálist küldtek ellene egész ármádiával”. Ugyanazon az oldalon, ahol ez a rövid szöveg megjelent, láthatunk egy karikatúrát is a következő gúnyos képaláírással: „Lett volna ennek a képnek fain magyarátja, hanem hát nem mertem kiírni, mert tegnapelőtt czudarul rám ijesztett a gyönyörű alkotmányos sajtóbírótság. Találja ki a publikum maga, de meg ne mondja az én jó ba-Ráthomnak.” *Ludas Matyi*, 1868. ápr. 19. 124. A karikatúrán Ludas Matyi fokkal („sajtószabadság”) és pusztá kézzel készül szembeszállni Kuhnnal és hadseregével. Kuhn egy kardot („hol az erő ott a hatalom”) tart a kezében, s támadásba lendül két kiskutyája is (a *Borsszem Jankó* és a kormánypárti napilap, a Pálffy Albert által szerkesztett *Esti Lap*).

⁹² Deák: *Suttogások és hallgatások*, 229–231., 36. Hozzá kell tennünk, hogy az 1860-as években az 1852 májusában kiadott sajtópátens és az ugyanakkor szentesített büntetőtörvénykönyv alapján történt az ítélezés a sajtóügyekben, ami korlátozza az összehasonlítás lehetőségét. Deák: *Suttogások és hallgatások*, 13–15.

Az 1860-as évek élclapokat érintő sajtópereitől, tervezett eljárásaitól abban a tekintetben szintén különböztek a kiegyezés utániak – a büntetés mértéke mellett –, hogy a későbbi periódusban csak szövegek ellen emeltek kifogást, míg a korábbi időszakban karikatúrák és szövegek is a hatóság támadásainak célkeresztjébe kerültek.⁹³ A *Ludas Matyi* szerzője azonban nem sok különbséget látott a provizórium és az 1867 utáni időszak között: „...megütheti ám a menydörgös menkü az ilyen sajtó szabadságot, nem messze állunk a Schmerling korszaktól” – jelenti ki rezignáltan.⁹⁴

ÁGNES TAMÁS

The Editor of a Satirical Magazine on Trial

Out of the several satirical magazines of the era across the political spectrum only the extreme-left, pro-independence *Ludas Matyi* had been the subject of two consecutive libel suits. Present study aims to examine in what way the editor of the magazine crossed the line, what caught the attention of the press office of the Prime Minister's Office and resulted in a lawsuit. Besides documentation concerning libel suits contents of the magazine are also showcased, and the specifics of the lawsuits against *Ludas Matyi* are compared to libel suits against satirical magazines before the Austro-Hungarian Compromise.

In the first suit the editor, Károly Mészáros was charged with offenses against religious ethics, and the jurors decided on a significant penalty. The author of the fictive letter resulting in the second lawsuit accused the Ministry of War of financial abuses. The editor was given an even harsher penalty this time. On a third occasion the charge was breach of peace, once again due to the concerns of the Imperial and Royal Minister of War. One of the two poems in question reviled the imperial flag, while the other praised Lajos Kossuth. However, the prosecutor did not find the charges to be substantiated and advised against filing a libel suit.

It can be seen in all three cases that the lawsuits were not necessarily initiated by the Hungarian government: it is likely that the first accusation was made by religious actors, while the other two lawsuits were initiated by the Minister of War, therefore these were not domestic political in nature, unlike the libel suits before the Compromise.

⁹³ A *Bolond Miska* két lapszámát is karikatúrák és szövegek miatt foglalták le 1861 szeptemberében. Deák: *Suttogások és hallgatások*, 229.

⁹⁴ *Ludas Matyi*, 1868. ápr. 19. 128. A szabadulásakor a *Ludas Matyi*-ban közölt üdvözlőversben újra megfogalmazták, hogy egyrészt a római katolikus egyháznak „köszönheti” a börtönben töltött hosszú időt, másrészt Kuhnnek, azoknak, akik lopnak, csalnak és ráadásul hazaárulók, viszont szabadok, őket nem zárják kóterba. *Ludas Matyi*, 1870. márc. 6. 73.